

7. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700. Офіційний вісник України. 2012. № 84. Ст. 3408.

8. Багрій М.В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2013. Вип. 57. С. 315–321.

9. Про оперативну-розшукову діяльність: Закон України від 2 лютого 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.

10. Стратонов В.М., Захарченко О.В. Загальні положення взаємодії слідчого з органом дізнання в процесі розшуку та встановлення місця знаходження обвинуваченого. Форум права. 2011. № 1. С. 982–988.

МУДРЕЦЬКИЙ Р. В.,

суддя

(Апеляційний суд Дніпропетровської області)

УДК 343.983

ТАКТИКА ПОДОЛАННЯ НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ У ХОДІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

У статті розглянуто загальні положення тактики подолання неправдивих показань у ході судового розгляду кримінальних проваджень. Проаналізовано заходи попередження неправдивих показань у ході проведення допиту під час судового розгляду. Визначено шляхи подолання протидії з боку свідків, експертів та інших учасників кримінального провадження, систематизовано тактичні прийоми, що застосовуються в ході допиту, та внесено пропозиції з приводу оптимізації окремих положень тактики проведення судового допиту.

Ключові слова: кримінальне провадження, неправдиві показання в ході проведення допиту, судовий допит.

В статье рассмотрены общие положения тактики преодоления неправдивых показаний в ходе судебного рассмотрения уголовных производств. Проанализированы меры предупреждения неправдивых показаний при допросе на судебном рассмотрении уголовного дела. Определены пути преодоления противодействия со стороны свидетелей, экспертов и других участников уголовного производства, систематизированы тактические приемы, которые могут применяться при допросе в суде, оптимизированы отдельные положения тактики судебного допроса.

Ключевые слова: уголовное производство, ложные показания в ходе допроса, судебный допрос.

In the article it is examined the essence of opposition to the investigation of the embezzlements budget fund, form, methods, and also are determined the special features of its accomplishment from the side of officials. The characteristic of some measures for warning, development and neutralization of opposition to investigation from the side of officials in the budgetary sphere is given.

Key words: criminal proceedings, false testimony during the interrogation, judicial examination.

Вступ. Розгляд будь-якого кримінального провадження важко уявити без допиту обвинувачених, потерпілих, свідків та експертів. Більш того, допит є найбільш розповсюдженою дією в суді. Він полягає в отриманні судом від поінформованих осіб криміналістичної інформації, її подальшій обробці та фіксації. Кримінальний процесуальний закон України чітко регламентує порядок допиту в суді (ст. 225, 351–356 КПК України). Допит є ключовою судовою дією, якій належить визначальна роль у встановленні обставин кримінального провадження, оскільки саме у процесі допиту має бути одержана важлива для розгляду кримінального провадження інформація про відомі допитуваному обставини та інші дані, що мають значення. Враховуючи положення п. 4 ст. 95 КПК України, суд може обґрунтовувати свої висновки лише показаннями, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отримав у порядку, передбаченому ст. 225 КПК, та не має права обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. Тим не менш, утаювання або надання неправдивих показань у ході судового розгляду кримінальних проваджень є найпоширенішим проявом протидії з усіх її способів.

Зазначене призводить до суттєвих труднощів у дослідженні обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, неповноті судового розгляду та невиконання завдань кримінального провадження.

Окремі аспекти тактики проведення допиту розглянуто в роботах В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.К. Весельського, В.А. Журавля, В.М. Карагодіна, І.І. Когутича, В.О. Коновалової, І.Л. Корнєєвої, Н.В. Кручиніна, С.Л. Кисленко, В.І. Комісарова, О.Ю. Корчагіна, М.І. Ніколасової, К.О. Чаплинського, В.І. Шиканова, В.О. Образцова, Д.А. Степаненко, В.С. Богинського та ін.

Однак, незважаючи на беззаперечну теоретичну й практичну значимість зазначених досліджень, питання тактики подолання неправдивих показань у ході судового розгляду кримінальних проваджень не досліджувалися, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Результати дослідження. Виходячи з того, що протидія у проведенні допиту передбачає ту чи іншу форму спілкування суб'єкта протидії з суддею, прокурором, захисником, протидію допитуваного слід розглядати як один із видів протидії судовому розгляду кримінальних проваджень у цілому. Протидія як дія, спрямована на неприпустимість досягнення бажаної мети протилежною стороною, є різновидом конфліктної поведінки [1, с. 12]. Протидія спрямована не лише на неприпустимість, перешкодження, блокування будь-якої дії, а й на перешкодження досягненню бажаної кінцевої мети, отриманню конкретного результату [2, с. 46].

У цьому контексті протидія допитуваного характеризується всіма ознаками створення перешкод судовому розгляду [3, с. 13]. Водночас їй властиві певні особливості, які зумовлені, перш за все, тим, що цей вид протидії здійснюється в ході проведення слідчої (розшукової) дії – допиту, яка регламентована законом. Основна мета цієї слідчої (розшукової) дії в аспекті досліджуваної нами проблеми, як справедливо відзначає Р.С. Белкін, – викриття допитуваного в неправді, у намаганнях утаїти, спотворити або викривити дійсні обставини вчиненого кримінального правопорушення [4, с. 144]. Погоджуючись із Р.Ш. Осипяном, протидію допитуваного можна визначити як умисний маніпулятивний вплив, що чиниться суб'єктом протидії на особу, яка допитує, шляхом передачі їй вербальної та невербальної інформації з метою перешкодити встановленню обставин, які підлягають доказуванню, та вирішенню інших завдань розслідування [5, с. 143].

Проведене нами анкетування суддів, прокурорів і захисників показало, що протидіють судовому розгляду зазвичай обвинувачені (42% від числа всіх обвинувачених), недобросовісні свідки (26%) і потерпілі (11%), зацікавлені особи в неправильному сприйнятті суддею розслідуваної події, а також захисники (21%). Зауважимо, що відмова від дачі показань обвинуваченим не є протидією судовому розгляду кримінальних проваджень – це, по-перше, реалізація одного з його головних прав – права на захист, по-друге, принципу змагальності. І така відверта позиція обвинуваченого відома суду, який за вказаних обставин і в судовій ситуації, що склалася, здатний скоригувати судові слідство у кримінальному провадженні, що розглядається. Виходячи з цього, обвинувачений подекуди в межах наданих йому прав

фактично здійснює протидію судовому розгляду шляхом зловживання своїми конституційними та процесуальними правами: а) як завгодно часто змінює свої показання, намагаючись нейтралізувати наявні докази його вини; б) виступає в засобах масової інформації, провокуючи нездоровий ажіотаж навколо справи, особистості судді та прокурора; в) ініціює звернення до високопосадовців, організацій тощо. Проте вказану поведінку обвинуваченого слід намагатися подолати з метою спонукання його до надання правдивих показань, або вдало викрити його в неправдивих показаннях.

Розглядаючи подолання неправдивих показань із боку обвинуваченого, слід звернути увагу на те, що тактика його допиту схожа з допитом підозрюваного в ході досудового слідства, але в неї є відмінності. Допит у суді відбувається через значний час після події злочину та допитів на досудовому слідстві, обвинувачений вже повністю орієнтується в матеріалах кримінального провадження й обирає вигідну для себе лінію поведінки, оскільки він, як ніхто інший з учасників процесу, зацікавлений у вирішенні справи. Слід враховувати й ту обставину, що обвинувачений, наскільки б відверто не свідчив, в силу психологічного устрою людини намагається подати те, що відбулося, у вигідному для себе світлі, тобто ненавмисно викривлює дійсність. На судовому слідстві важко встановити психологічний контакт з обвинуваченим, обстановка в суді через свою специфіку є більш публічною та швидко змінюється. Крім того, якщо на досудовому слідстві допит проводить слідчий, то у судовому засіданні допит починається з пропозиції головуючого надати показання щодо кримінального провадження, після чого допит проводить прокурор, захисник (залежно від процесуального статусу особи). Можуть бути поставлені запитання іншими учасниками кримінального провадження, а також головуючим і суддями. Крім того, головуючий має право протягом всього допиту ставити запитання для уточнення і доповнення відповідей. Однак у будь-якому разі допит є не простим отриманням інформації, а цілеспрямованим обміном інформаційними даними між суб'єктами спілкування. Причому інформаційний обмін між допитуваним і допитувачим не безмежний, а зумовлений і конкретизується предметом допиту [20, с. 5].

Визнання обвинуваченим своєї вини не повинно в будь-якому разі призводити до завершення судового розгляду, оскільки це не звільняє суд від необхідності ретельно дослідити і перевірити всі докази у кримінальному провадженні. Хоча ч. 3 ст. 349 КПК України і передбачено право суду визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, однак суд повинен переконатися в істинності позиції обвинуваченого: чи правильно він розуміє сутність пред'явленого обвинувачення, чи зрозуміле воно йому, чи немає сумнівів у добровільності його позиції, роз'яснює, що у такому разі обвинувачений буде позбавлений права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку. Тому, на нашу думку, навіть якщо обвинувачений і визнає свою вину, для вирішення питання про покладення в основу вироку цих показань суддя також повинен володіти тактичними прийомами допиту, аби переконатися в істинності позиції обвинуваченого. Не слід забувати, що завдання допиту полягає не в тому, щоб обвинувачений зізнався у вчиненні злочину, а в тому, щоб він дав повні та правдиві показання [6, с. 95].

Розглядаючи подолання неправдивих показань із боку потерпілого і свідка, зауважимо, що на їхню поведінку, а також на інформативність їхніх показань впливає обстановка судового засідання. Зазвичай людина, яка ніколи не була у суді, рідко виступає перед аудиторією, в судовому засіданні почуватиметься незручно, а людина, яка звикла виступати – вільно і чітко висловлюватиме свої думки.

На наш погляд, на психічний стан потерпілого і свідка впливають об'єктивні фактори, які виявляються під час судового слідства. Це незвичність до офіційної обстановки, в якій проходить судовий розгляд, велике скупчення незнайомих людей, ворожий настрій підсудного, можлива некоректність учасників процесу тощо. Ці фактори й особливості психіки слід враховувати під час допиту потерпілого і свідка в суді.

Специфічні переживання потерпілих визначають їх психічний стан, який є своєрідним відображенням тих емоційних змін, які відбуваються в людині під впливом злочину та його наслідків за певний час.

Під час допиту потерпілого необхідно враховувати, що він є зацікавленим у результаті вирішення справи, адже йому злочином завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Від нього має бути одержано максимально повні показання про відомі йому фактичні обставини, а також відомості про чинники, що впливають на повноту і правдивість показань. Унаслідок дії багатьох чинників потерпілі можуть надавати неправдиві показання або свідомо спотворювати відомості про фактичні обставини вчинення злочину. Це може бути наслідком помилкового сприйняття ним подій і фактів, що зумовлюють, зокрема, особливий фізичний стан потерпілого внаслідок вимагання у нього хабара, його специфічне ставлення до обвинуваченого тощо [7, с. 74].

Під час отримання показань від свідків у ході судового допиту слід прагнути правильного розуміння особи, яку допитують, враховувати її вміння передавати свої думки, правильно викладати їх. Судовий розгляд має бути побудований таким чином, щоб створити всі умови для отримання від свідка найбільш повної й об'єктивної криміналістичної інформації. Перевіряючи наявність цих властивостей інформації в показаннях свідків, необхідно ретельно встановити як, за яких умов вони формувалися; причини перебування особи в певному місці, характер явища, яке спостерігалось, обстановку, в якій перебував свідок, його стан, вільною чи вимушеною була увага свідка, динаміка розвитку подій і т. д. [6, с. 95].

Викриття неправдивих показань у ході судового розгляду кримінальних проваджень має певну специфіку. Це зумовлено, по-перше, метою, суб'єктами й учасниками, об'єктом судового розгляду, діями й умовами, в яких відбувається судовий розгляд кримінальних проваджень; по-друге, мотивами та причинами надання неправдивих показань свідками, потерпілими, обвинуваченими.

Оскільки різні за силою акти протидії у вигляді неправдивих показань і відмова у їх наданні виражаються в різних за змістом формах поведінки суб'єкта, від судді вимагається вміле оперування різними прийомами, спрямованими на подолання такої протидії. У криміналістичній літературі приділялася певна увага розробці тактичних прийомів, які сприяють викриттю неправди. Причому ці пропозиції мали найбільш загальний характер. Зокрема, О.М. Васильєв і Л.М. Карнеєва називають такі тактичні прийоми, безпосередньо спрямовані на подолання установки на неправду і на одержання правдивих показань: використання стану емоційної напруженості допитуваного; використання тактичних можливостей «вільної» розповіді; з'ясування причин (мотивів), які зумовлюють неправдиві показання, і вжиття заходів щодо їх усунення; стимулювання позитивних якостей обвинуваченого та підозрюваного; використання внутрішніх суперечностей у показаннях для викриття неправди та зміни позиції допитуваного; використання суперечностей між відомостями, які повідомляються допитуваним, і наявними в справі доказами для викриття неправди та зміни позиції допитуваного [8, с. 124–153]. Водночас більшість зазначених прийомів мають за мету не стільки викриття, скільки попередження неправди в показаннях. Деякі з перерахованих «способів дій» є певними напрямками в здійсненні психологічного впливу, спрямованого на встановлення психологічного контакту (наприклад, «стимулювання позитивних якостей обвинуваченого та підозрюваного» або «з'ясування причин (мотивів), які зумовлюють неправдиві показання»). Існує залежність між мотивацією показань і неправдивістю повідомлень. Тому створення безконфліктної ситуації допиту, вміле встановлення психологічного контакту стимулює одержання правдивих показань. Іншими словами, усунення мотивів і причин неправди дозволяє одержати об'єктивну інформацію від допитуваного.

Як зазначає С.П. Мітрічев, «тактика судових дій істотно відрізняється від слідчої тактики, і прийоми, розроблені криміналістикою для попереднього слідства, не можуть переноситися в стадію судового розгляду кримінальних справ» [9, с. 88–90]. Водночас ми не можемо погодитися з категорично-повною неможливістю перенесення тактичних прийомів, розроблених для досудового розслідування, на судову стадію. Поза сумнівом, судді, прокурори й адвокати під час застосування в судових допитах тактичних прийомів, розроблених для досудового розслідування, змушені зважати на специфіку судового розгляду кримінальних справ. Лише в такий варіант вони в змозі застосувати їх. У зв'язку з цим

має рацію Р.С. Белкін, який зазначав, що «у міру розвитку криміналістичної науки ставало усе більш зрозумілим, що її рекомендації можуть бути з успіхом використані і в процесі судового слідства. Аналіз можливостей і меж застосування положень криміналістики судом у багатьох випадках виявив необхідність розробки таких криміналістичних рекомендацій, які призначалися б саме для суду» [10, с. 600]. І.І. Когутич, у свою чергу, також не заперечує використання відповідних криміналістичних знань у судовому розгляді кримінальних справ, виокремлюючи відтак у криміналістичній тактиці, разом із тактикою досудового розслідування, судову тактику з її поділом на тактику підтримання державного обвинувачення, тактику професійного захисту і тактику суду у вирішенні кримінальної справи [11, с. 9–40].

Так чи інакше, виконання будь-якого різновиду судового допиту супроводжується активним поєднанням, з одного боку, тактичних дій захисту й обвинувачення, з іншого – відповідних дій судді з вирішення кримінальної справи. Взаємодіючи між собою, ці головні учасники судового провадження сприяють виконанню його завдань відповідно до їх процесуального становища. І роблять вони це завдяки застосуванню тактичних прийомів, апробованих криміналістичною наукою, на основі знань психології і судової практики, з метою отримання від допитуваних осіб повних, правдивих і переконливих показань. Необхідно підкреслити, що дії кожного з учасників відрізняються одні від одних [12, с. 92]. Л.М. Максимишин слушно зазначає, що тактика суду під час допиту в судовому засіданні здійснюється з урахуванням тактичних ліній обвинувача і захисника [13, с. 399]. «Тактика суду всмоктує тактику обвинувачення та захисту, враховує їх, контролює їх з урахуванням своїх тактичних міркувань у свою єдину тактичну лінію судового слідства» [14, с. 13]. Тактична лінія суду скерована на вирішення завдань кримінального провадження з урахуванням думки сторін, а вони, у свою чергу, контролюють дії суду й одна одну, заявляючи різноманітні клопотання або виражаючи свою думку іншим передбаченим законом способом [12, с. 75]. Отже, говорячи про тактику допиту в суді, ми маємо на увазі узгоджене поєднання тактики судового допиту прокурора, захисника і суду, оскільки саме вони, виходячи з покладених на них обов'язків, забезпечують мету та завдання кримінального провадження.

Розглядаючи подолання протидії з боку допитуваних, слід зазначити, що основним тактичним засобом проведення допиту незалежно від стадії кримінального провадження є тактичний прийом. У зв'язку з цим під час судового допиту повною мірою можуть бути застосовані тактичні прийоми допиту, які розроблено судовою психологією і криміналістикою, що дозволить провести такий допит ефективно.

Враховуючи предмет нашого дослідження, актуальним є розгляд застосування тактичних прийомів залежно від різновиду конфліктної ситуації, яка виникає в ході судового допиту та пов'язана з протидією допитуваного щодо встановлення всіх обставин кримінального провадження. Конфліктна ситуація, яка виникає під час судового допиту, завжди має одну з двох типових особливостей: або вже існувала на досудовому розслідуванні і так само повторюється у суді, або з безконфліктної переходить у конфліктну у суді. Відповідно до особливостей різновиду конфліктної ситуації будується тактика судового допиту.

Необхідно зазначити, що кількість тактичних прийомів допиту у науковій літературі має досить широкий діапазон своєї спрямованості та розміщена в хаотичній послідовності. Більшість із названих прийомів за своїм найменуванням мають досить умовне значення. Так, деякі вчені пропонують використовувати тактичні прийоми під час допиту в конфліктних ситуаціях, які характеризуються чітким суперництвом: використання раптовості; логічна послідовність пред'явлення доказів за їх зростаючою силою; допущення легенди; припинення неправди; поєднання форсованого й уповільненого темпу допиту; створення напруження; створення певного уявлення про поінформованість слідчого [15, с. 33–35; 16, с. 78–84].

На наш погляд, оптимальну класифікацію тактичних прийомів виявлення та викриття неправдивих показань зроблено В.П. Бахіним, М.Ч. Когамовим, Н.С. Карповим, які пропонують такий поділ: 1) максимальна деталізація показань, що змушує того, хто повідомляє неправдиві відомості, «створювати» факти й обставини, які можна перевірити (про погоду в день події, роботу транспорту, відключення електроенергії тощо); 2) проведення повторно-

го допиту, що дозволяє виявити розбіжності, які неминучі у разі створення вигаданих подій і наповнення їх обставинами, що конкретизують; 3) допущення легенди, тобто вислуховування всього неправдивого повідомлення без висловлення сумнівів та недовіри, щоб, по-перше, створити враження, що легенда прийнята, а по-друге, одержати досить широку базу для подальшої перевірки та викриття; 4) припинення неправди на початковому етапі допиту, коли для її спростування є достатні дані; 5) прояв інтересу до дрібних другорядних фактів і замовчування про інші відомі слідству обставини (своєрідний резерв слідчого), що породжує здивування допитуваного і, можливо, перебільшене уявлення про інформацію, яку має слідчий, через відсутність інтересу до головного; 6) початок допиту з обставин (епізодів), найбільш відомих слідчому та підкріплених доказами; 7) використання темпу постановки запитань допитуваному: а) швидкий – утруднює можливість продумування неправдивих відповідей і збільшує емоційне напруження, яке сприяє появі обмовок; б) уповільнений – дозволяє забезпечити деталізацію фактів і відсторонення від висвітлення «слабких місць» у показаннях; 8) пред'явлення доказів [17, с. 120].

На нашу думку, з урахуванням аналізу наукових джерел і проведеного анкетування, найефективнішими тактичними прийомами відповідно до особливостей конфліктної ситуації судового допиту є:

1. Запитання – відповідь (88% респондентів). Тактична схема у цьому разі виглядає, зазвичай, як система із двох блоків запитань. Перший блок зводиться до запитань, які уточнюють відповідні аспекти вільної розповіді допитуваного, що містять завідомо неправдиву інформацію, з'ясовуються деталі події – час і місце вчинення злочину, послідовність нанесення ударів тощо. Потім ставляться запитання, які деталізують окремі аспекти розповіді [18, с. 106]. До другого блоку належать запитання, що констатують протиріччя у вільній розповіді допитуваного, вимагаючи від нього їхнього пояснення та вирішення [12, с. 141–142]. Особливо це притаманно перехресному допиту.

2. Використання протиріч, виявлених під час аналізу наявної у показаннях допитуваного інформації та інших доказів (79% респондентів). Психологічна сутність цього прийому полягає не в пред'явленні доказів, а у використанні виявлених протиріч. Таким чином, особа, яка веде допит, стимулює допитуваного на роздуми, активізує у нього процеси мислення.

3. Тактичні прийоми, що тісно переплітаються між собою, це: «допущення легенди» і «деталізація показань» [11, с. 107] (68% респондентів). Зміст тактичного прийому «допущення легенди» полягає у прояві, на перший погляд, довіри особою, яка проводить допит, до неправдивих показань допитуваного, тобто він беззастережно сприймає розповідь (легенду). Тактичним прийомом «деталізація показань» допитуючий фактично ставить лжесвідка у критичне становище. З одного боку, допитуваний не може заявити, що на деталі не звернув уваги, не помітив, чи вже забув про них і т. д., оскільки усвідомлює, що такими відповідями одразу ж похитне довір'я до нових своїх свідчень. Якщо ж все таки він обере цей шлях, то вже після декількох таких негативних відповідей допитуючий, узагальнивши їх, повинен поставити під сумнів показання, тобто всю версію допитуваного [12, с. 102].

4. Тактичний прийом «відволікання уваги» (54% респондентів). Його суть полягає в тому, що допитуючий не акцентує уваги на головному запитанні, яке необхідно дослідити, а немовби пропускає його повз інші, що не мають у цьому разі суттєвого значення. Відтак відвертається увага допитуваного від основного факту, який потрібно дослідити наявним допитом.

5. Тактичні прийоми, в основі яких закладено чинник раптовості, невідповідності допитуваного до завідомої неправди. Наприклад, шляхом постановки неочікуваних запитань у ситуації, коли допитуваний цього не очікує, оскільки, на його думку, допит проходить «безпечно», пред'явлення викриваючих у неправді доказів (37% респондентів).

6. Тактичний прийом, який у криміналістичній літературі названо «обмеження діапазону можливих неправдивих показань». Його ще називають «спалення мостів» [11, с. 111] (29% респондентів). Сутність цього прийому полягає в тому, що, отримавши вичерпну інформацію завідомо неправдивої версії допитуваного за допомогою вже

аналізованих тактичних прийомів «допущення легенди» і «деталізація показань», допитуючий повинен поставити запитання, які одночасно і «прив'яжуть» його до цих показань, і тактично змусять заперечувати, відштовхувати інші варіанти неправдивого описання події чи окремих його елементів («спалити мости для відступу»).

7. Допустимим як для судового допиту може бути ще тактичний прийом із назвою «припинення неправди» [19, с. 198–199] (18% респондентів). Цей прийом доцільно використовувати у тому разі, коли допитувана особа дає в суді завідомо неправдиві показання невпевнено, з очевидними сумнівами, паузами у розповіді. Оцінивши ситуацію як сприятливу для використання цього прийому, допитуючий намагається припинити неправдиві показання допитуваного на самому початку, не даючи йому змоги «загрузнути у неправді», оскільки пізніше складніше буде повертатися до правдивих показань. Тобто, сенс прийому – у раптового спростуванні вже перших завідомо неправдивих тверджень допитуваного конкретними доказами (логічний вплив).

Перелік типових тактичних прийомів, придатних для використання у судових допитах з метою подолання протидії з боку допитуваного та переконання його у наданні правдивих показань, не є вичерпним. Крім того, порядок та умови їх застосування під час судового допиту важко заздалегідь спрогнозувати, оскільки вони залежать від багатьох чинників, передусім від ситуації, яка склалася на момент допиту; характеристик особи допитуваного: його інтелектуального, емоційного, культурного рівня та життєвого досвіду тощо.

Висновки. Таким чином, аналіз судової практики і наукової літератури дозволяє зробити висновок, що успішне проведення допиту в умовах протидії залежить від таких факторів: наявності достатньої інформації з того чи іншого факту або явища протидії; стійкості та сили протидії, що виникла між сторонами; підготовленості до подолання протидії судді, його вміння входити в контакт із людьми, планувати судові дії, застосовувати тактичні прийоми; умов, у яких відбуватиметься його спілкування з протидіючим суб'єктом; повноти та правильності використаних джерел отримання інформації (документів, речових доказів, показань тощо); інших обставин, які можуть негативно або позитивно вплинути на ситуацію протидії. Звісно, що організувати дієве подолання протидії можливо лише з урахуванням наукових розробок і накопиченого практичного досвіду. Один зі шляхів подолання протидії вбачається в систематизації тактичних прийомів, спрямованих на розпізнавання і викриття маніпуляцій із вербальною інформацією. Застосовуючи той чи інший тактичний прийом, слід враховувати, що їх застосування не повинно: 1) принижувати честь і гідність допитуваного; 2) впливати на позицію допитуваного, аби не сприяти визнанню невинуватим неіснуючої вини; 3) виправдовувати вчинення злочину або применшувати його суспільну небезпеку; 4) сприяти обмові з боку допитуваного; 5) використовувати необізнаність суб'єкта в питаннях кримінального права і процесу; 6) сприяти виникненню у допитуваного низьких почуттів, вчинення ним аморальних вчинків; 7) повідомляти завідомо неправдиві відомості; 8) підривати авторитет правоохоронних органів. Прийоми повинні бути науково обґрунтованими, логічними, етичними, сприяти справедливому та неупередженому розгляду кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Горохов С.В. Конфликты в деятельности судьи при разбирательстве уголовных дел: понятие, виды, правовые средства предупреждения и разрешения: автореферат дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Воронежский государственный университет. Воронеж. 2011. 25 с.
2. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. М.: Юрид. лит., 1976. 112 с.
3. Балеевских Ф.В. Тактико-психологические основы преодоления противодействия допрашиваемого: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2008. 29 с.
4. Белкин Р.С. Противодействие расследованию и пути его преодоления криминалистическими и оперативно-розыскными средствами и методами. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования. М., 1977. 644 с.

5. Осипян Р.Ш. Преодоление противодействия расследованию преступлений следователем при получении ложных показаний на допросе. Экономика и право Казахстана. 2009. № 4 (340).
6. Чучукало О.І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2004. 199 с.
7. Козій В. Окремі аспекти допиту потерпілого під час судового розгляду кримінального провадження. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 3(15). С. 73–81
8. Васильев А.Н., Карнеева Л.М. Тактика допроса при расследовании преступлений. М.: Юрид. лит., 1970. С. 124–153.
9. Митричев С.П. Теоретические основы криминалистики. Введение в науку. М., 1965. С. 88–90.
10. Белкин Р.С. Избранные труды. М.: Норма, 2008. 768 с.
11. Когутич І.І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики під час розгляду кримінальних справ у суді: монографія. Львів: Тріада плюс, 2009. 448 с.
12. Максимішин Л.М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук, Львів, 2016. 250 с.
13. Максимішин Н. Психологічні особливості судового допиту. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична. 2012. Вип. 55. С. 297–302.
14. Воробьев Г.А. Тактика и психологические особенности судебных действий: учеб. пособ. Краснодар, 1998. 228 с.
15. Глазырин Ф.В. Конспект лекций по судебной психологии. Часть Особенная. Свердловск: УрГУ, 1978. С. 33–35.
16. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. М.: Юрид. лит., 1976. С. 78–84.
17. Бахин В.П., Когамов М.Ч., Карпов Н.С. Допрос на предварительном следствии (уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы). Алматы, 1999. С. 120.
18. Питерцев К.С., Степанов А.А. Тактика допроса на предварительном следствии и в суде. СПб.: Питер, 2001. 160 с.
19. Шепитько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. Х.: РИП «Оригинал», 1995. С. 153.
20. Журавель В.А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Х.: ХЮИ, 1983. 17 с.

